

ANNA CZYŻ

Katedra Zastosowań Techniki w Diagnostyce i Rehabilitacji Osób z Niepełnosprawnością,
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Wsparcie osób niesłyszących w rozumieniu treści przekazu za pomocą SignWritingu

Support for Deaf People in Understanding Messages by Means of SignWriting

ABSTRACT: article discusses how to facilitate communication opportunities for people with damaged auditory system. Focusing on people who use sign language as their first language, the authoress postulates they should master the Polish language at least in writing to be able to function independently in society. The research discussed here is aimed at verifying the effectiveness of support provided by means of SignWriting in understanding texts written in the Polish language system. A quasi-experimental method was applied in two groups of deaf people (the experimental and control groups), while descriptive statistics and non-parametric statistical tests were used to verify the effects. As a serious deficit of the ability to use the Polish language phonetic system in deaf people has been observed, every effort should be made to make it easier for them to acquire and use the national language. SignWriting may turn out to be a good alternative to traditional methods or an auxiliary means of teaching the Polish language to deaf people.

KEY WORDS: Polish Sign Language, SignWriting, development support, deaf people, rehabilitation education

Pomimo ogromnego postępu technicznego, który zapewnił wielu niesłyszącym możliwość funkcjonowania w świecie dźwięków, istnieją osoby, które w wyniku własnej decyzji, wyborów dokonanych przez rodziców, nieskuteczności oddziaływań rewalidacyjnych, w tym spowodowanej taką niewydolnością układu słuchowego, która uniemożliwia interwencję protetyczną, czy ze względu na poziom inteligencji językowej¹, który nie zapewnia możliwości nabywania fonicznego języka polskiego – pozostają w świecie cisy. Ich językiem komunikacji jest język gestów, który nie zawsze odzwierciedla pełnię języka migowego, ale jest tym sposobem komunikowania ze światem, który dla osób nie-

¹ Por. H. GARDNER: *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*. [Przeł. A. JANKOWSKI]. Poznań, Media Rodzina 2002.

słyszącym jest dostępny i zrozumiały². Wśród osób niesłyszących wyróżnia się osoby, które identyfikują się z kulturą Głuchych (zapis z wielkiej litery podkreśla odmiennosc kulturową), oraz osoby niesłyszące, które nie czują przynależności do tego środowiska. Pierwszą grupę najczęściej stanowią ci, których przodkowie również byli niesłyszący. Posługują się narodowymi językami migowymi (w Polsce Polskim Językiem Migowym – PJM, naturalnym językiem stanowiącym odrębny system komunikacji), mają własną historię, kulturę³. Druga grupa to osoby niesłyszące, których korzenie tkwią w świecie dźwięków. Nie mają wzorów komunikacyjnych w języku migowym, funkcjonują na pograniczu światów. Często nie posługują się żadnym w pełni wykształconym systemem komunikacji. Język foniczny jest dla nich niedostępny, choć całe życie spędzają w środowisku osób słyszących, tu z kolei z powodu braku znajomości lub niewystarczającej znajomości nie dostarcza się im w pełni wartościowego języka gestów, który mógłby stanowić alternatywę w komunikacji z otoczeniem. Język migowy, jak wszystkie języki świata nabywany w wyniku interakcji z otoczeniem, dla osób słyszących jest bardzo trudny do opanowania, ze względu na swoistą strukturę gramatyczną oraz przewagę kanału wzrokowego w odbiorze komunikatu⁴.

Osoby niesłyszące nie posługujące się swobodnie polskim językiem fonicznym, niezależnie od tego, czy przynależą do kultury Głuchych czy nie, potrzebują celowego wsparcia, by w pełni partycypować w życiu społecznym, osiągnąć samodzielność i niezależność. Oddziaływania rehabilitacyjne powinny tu zostać ukierunkowane w stronę kompetencji komunikacyjnych, tak by priorytetem stało się zapewnienie możliwości posługiwania się zarówno Polskim Językiem Migowym, jak i polskim językiem fonicznym realizowanym przynajmniej w piśmie, ponieważ bez względu na przynależność kulturową i tożsamość takie osoby są częścią społeczeństwa i mają ciągły kontakt z osobami posługującymi się mową werbalną. Komunikowanie się w języku migowym zaspokaja wiele potrzeb, w tym najważniejsze, tj. potrzeby przynależności, bezpieczeństwa, ale nie daje możliwości stosowania takiej komunikacji w każdej sytuacji społecznej. Tym samym ogranicza pełnosprawne intelektualnie osoby w zakresie wyboru ścieżki edukacyjnej czy zawodowej, podejmowania aktywności osobistej, pełnej samorealizacji w wielu innych sferach życia, zależnych od interakcji ze światem

² Por. B. SZCZEPANKOWSKI: *Niesłyszący – Głusi – Głuchoniemi. Wyrównywanie szans*. Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 1999.

³ Por. A. IRASIAK: *Edukacja dwujęzyczna dla rozwoju językowego dzieci Głuchych w kontekście założeń edukacji międzykulturowej*. „Forum Oświatowe” 2015, nr 27 (1), 29–42. Por. E. MREŃCA: *Podsumowanie konferencji naukowej „Głusi jako mniejszość językowa i kulturowa”*. „Niepełnosprawność – Zagadnienia, Problemy, Rozwiązania” 2015, 4 (17), s. 118–126.

⁴ Por. B. WILIMBOREK: *Nauczanie języka migowego osób słyszących*. „Języki w Europie” 2015, 4, 115–118.

osób słyszących⁵. Stąd nauczanie tylko PJM może spowodować dalszą alienację społeczną osób niesłyszących, rodzić coraz to większe bariery wynikające z braku możliwości wzajemnego rozumienia i porozumienia stron – osób słyszących i niesłyszących. Dla zapobiegania mechanizmom patologizacji i marginalizacji społecznej, na rzecz tworzenia środowiska inkluzyjnego, szeroko postuluje się bilingwizm lub multilingwizm⁶ osób niesłyszących, a na gruncie narodowym – nauczanie polskiego języka fonicznego jako języka drugiego, ze zwróceniem szczególnej uwagi na jego formę pisaną⁷.

Charakterystyka Polskiego Języka Migowego oraz jego notacji

Doświadczenia polskie dotyczące wykorzystywania języka migowego w nauczaniu i wychowaniu osób g/Głuchych są stosunkowo młode. Korzeni dla tego systemu komunikacji należy jednak szukać w dość odległej przeszłości – starożytnym Egipcie, Grecji, w kulturze Majów⁸. Wsparcie nauki mowy dźwiękowej osób niesłyszących za pomocą migów było znane już w okresie oświecenia, kiedy wprowadzono indywidualny system nauczania g/Głuchych. Pierwsze użycie języka migowego w edukacji przedmiotowej na szeroką skalę datuje się na rok 1770, kiedy to francuski ksiądz Charles-Michel de l'Épée zorganizował pierwszą „migającą” szkołę dla niesłyszących. Za życia księdza porozumiewano się w szkole za pomocą naturalnego języka migowego, jednak po śmierci założyciela jego następcy modyfikowali metody, zaczęto używać systemowego języka migowego⁹, w którym migi były osadzone w strukturach gramatycznych fonicznego języka francuskiego. Na polskim gruncie doświadczenia związane z używaniem w edukacji g/Głuchych języka migowego sięgają 1817 roku, choć można tu mówić zaledwie o wspomaganiu komunikacji za pomocą migów. Polska edu-

⁵ Por. R. PUNCH: *Employment and Adults Who Are Deaf or Hard of Hearing: Current Status and Experiences of Barriers, Accommodations, and Stress in the Workplace*. “American Annals of the Deaf” 2016 Summer, vol. 161, no. 3, s. 384–397.

⁶ Por. Q. WANG et al.: *Case Studies of Multilingual/Multicultural Asian Deaf Adults: Strategies for Success*. “American Annals of the Deaf” 2016 Spring, vol. 161, no. 1, s. 67–88. Por. S. BAKER, J. SCOTT: *Sociocultural and Academic Considerations for School-Age d/Deaf and Hard of Hearing Multilingual Learners: A Case Study of a Deaf Latina*. “American Annals of the Deaf” 2016 Spring, vol. 161, no. 1, s. 43–55.

⁷ Por. E. MREŃCA: *Podsumowanie konferencji naukowej...*

⁸ Por. P. ERIKSSON: *The History of Deaf People: A Source Book*. Örebro, Dauer 1998.

⁹ System języka migowego (inaczej: język migany, system językowo-migowy) to sztuczny twór oparty na strukturach gramatycznych narodowego języka fonicznego oraz gestach zapożyczonych z naturalnego języka migowego.

kacja do dziś nie doczekała się szkoły „prawdziwie” dwujęzycznej czy szkoły, gdzie przedmioty byłyby prowadzone w PJM oraz fonicznym języku polskim. Przyczyny takiego stanu rzeczy są wielorakie, jednak najistotniejsze i najczęściej wymieniane to zakaz używania języków migowych w edukacji wydany po międzynarodowym kongresie w Mediolanie w 1880 roku oraz ograniczona wymiana i słabe upowszechnianie języka będące wynikiem rozproszenia g/Głuchych, przyczyniające się do braku unifikacji języka migowego¹⁰, jak również problemy systemowe i organizacyjne, w tym kadrowe.

Prace nad PJM rozpoczęły się w drugiej połowie XX wieku. Powołana przez Polski Związek Głuchych komisja unifikacyjna opisała i ujednoliciła około 5 tysięcy znaków. Rozpoczęto rozpowszechnianie używania języka migowego poza środowiskami domowymi g/Głuchych, wpływając na podniesienie rangi tegoż języka¹¹. Lata dziewięćdziesiąte XX wieku przyniosły pierwsze wyniki badań nad PJM. Zawdzięcza się je intensywnym pracom prof. Marka Świdzińskiego, a następnie pierwszej polskiej pracowni nad językiem migowym – Pracowni Lingwistyki Migowej, wyodrębnionej ze struktur Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego¹². Obecnie uważa się język migowy za pełnoprawny system komunikacji osób niesłyszących¹³, mający własną strukturę lingwistyczną¹⁴. Jest to język wizualno-przestrzenny, z wyższym współczynnikiem ikoniczności niż języki foniczne, przejawiającym się w strukturach gramatycznych oraz fonologii języka migowego. Imitacyjność języka migowego dostrzegalna jest również na poziomie fleksji, poziomie słowotwórczym oraz składniowym¹⁵. Niewątpliwie wykorzystywanie przestrzeni w komunikacji to jedna z najbardziej dystyngowanych cech języków migowych. Znaki migowe w PJM wykonywane są w około siedemdziesięciu procentach na wysokości głowy i ramion, klatki piersiowej. Przestrzeń migowa jest ograniczona (można powiedzieć) zasięgiem ramion nadawcy i wzroku odbiorcy. Komunikat migowy pochodzi z ciała nadawcy, a znaki mają charakter: manualny, manualno-niematuralny i niematuralny. Przestrzeń migowa kształtuje gramatykę języka migowego, ale też może mieć charakter topograficzny. W przestrzeni i za jej pomocą wyraża się relacje przestrzenne, czasowe, tworzy realną mapę – obraz rzeczowy.

¹⁰ Por. B. SZCZEPANKOWSKI: *Niesłyszący – Głusi – Głuchoniemi...* Por. K. KIREJCZYK: *Ewolucja systemów kształcenia dzieci głuchych*. Warszawa, Nasza Księgarnia 1967.

¹¹ Por. B. SZCZEPANKOWSKI: *Niesłyszący – Głusi – Głuchoniemi...*, s. 114.

¹² Por. P. RUTKOWSKI: *Cele i zakres działań Pracowni Lingwistyki Migowej UW*. W: *Lingwistyka przestrzeni i ruchu. Komunikacja migowa a metody korpusowe*. Red. P. RUTKOWSKI, S. ŁOZIŃSKA. Warszawa, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego 2014, s. 7–13.

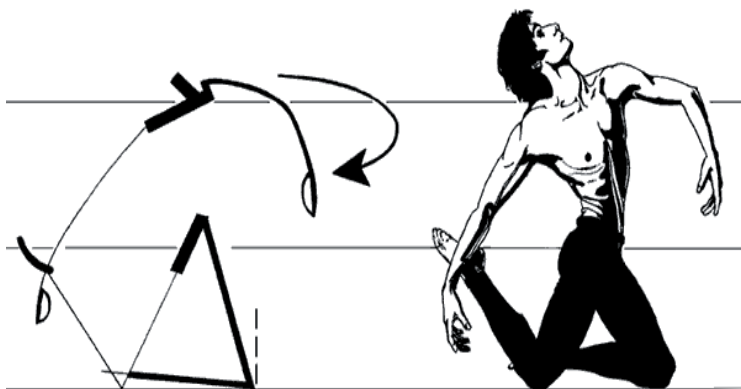
¹³ Por. B. SZCZEPANKOWSKI: *Niesłyszący – Głusi – Głuchoniemi...*, s. 114.

¹⁴ Por. P. TOMASZEWSKI: *Podstawowe dane lingwistyczne i socjolingwistyczne na temat naturalnego języka migowego*. „*Studia nad Językiem Migowym*” 2007, nr 1, s. 5–38.

¹⁵ Por. S. FABISIAK: *Przejawy imitacyjności w systemie gramatycznym Polskiego Języka Migowego*. „*LivingVaria*” 2010, t. 5, nr 1 (9), s. 183–192.

Języki migowe mają charakter linearny, choć biorąc pod uwagę możliwość angażowania w przekaz wielu artykulatorów, należy zwrócić uwagę na symultaniczność w specyfice komunikowania gestowego¹⁶. Języki migowe to struktury mające własną fonologię. Lokacja, układ i zmiana układu dłoni, orientacja dłoni oraz sygnały niemanualne, a także charakterystyczne tylko dla systemów manualnych występowanie jednocześnie identycznych układów artykulatorów lub asymetrii artykulatorów tworzą specyfikę tegoż podsystemu¹⁷. W przekazie migowym wykorzystywana jest często daktylografia, która w swoich początkach tworzyła system komunikacyjny niezależny od języka migowego. Do dziś rozumiana jest znacznie szerzej niż alfabet palcowy. Wykorzystywana wtedy, gdy nie ma możliwości zastosowania znaku migowego, np. w posługiwaniu się nazwami własnymi, artykulacji imion i nazwisk, przekazie skrótów, akronimów, na styku dwóch znaków tak samo miganych, pełniących inne funkcje gramatyczne, w akcentowaniu ważności znaczenia i wielu innych przypadkach. Odgrywa zatem bardzo dużą rolę nie tylko w komunikacji międzyludzkiej, ale również w rozwoju języka migowego¹⁸.

Język migowy oraz daktylografia posiadają możliwość zapisu. Twórczynią zapisu ruchu jest tancerka baletowa Valerie Sutton. Od lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku wykorzystuje się jej pomysł w przypadku ćwiczeń gimnastycznych, tańca, łyżwiarstwa, sportów walki i innych, który zyskał nazwę Sutton Movement Writing. W 1974 roku na prośbę badaczy z Uniwersytetu w Kopenhadze tancerka opracowała zapis języka migowego, a w wyniku dalszej współpracy z gronem naukowców i tłumaczy doprecyzowano system notacji, który nazwano SignWritingiem.

RYSUNEK 1. Zapis ruchu zgodnie z zasadami Valerie Sutton

ŹRÓDŁO: Sutton's Movement Writing Site. <http://www.movementwriting.org/> [data dostępu: 15.04.2017].

¹⁶ Por. S. ŁOZIŃSKA: *Języki migowe jako przedmiot badań*. W: *Lingwistyka przestrzeni i ruchu...*, s. 37–48.

¹⁷ Por. P. TOMASZEWSKI: *Podstawowe dane lingwistyczne...*

¹⁸ Por. B. SZCZEPANKOWSKI: *Niesłyszący – Głusi – Głuchoniemi...*, s. 150.

RYSUNEK 2. Zapis w SignWritingu znaku migowego „Thank you”

ŹRÓDŁO: SignPuddle Online: <http://www.signbank.org/SignPuddle1.6/searchword.php?ui=1&sgn=5&sid=31&sTrm=you&type=any&sTxt=&sSrc=&> [data dostępu: 15.04.2017].

Do dziś język migowy doczekał się trzech możliwości zapisu, różniących się stopniem uszczegółowienia: od notacji Stokoe, najmniej szczegółowej, przez notację Hamburg Sign Language Notation System (HamNoSys), która nie jest jeszcze pismem, ale próbą precyzyjnego ujęcia znaku, po SignWriting (SW), o wysokim stopniu uszczegółowienia, dającą możliwość wiernego odtworzenia wykonywanego (miganego) znaku, zgodną z naukowymi definicjami pisma.

Podstawową zasadą w SW jest zasada zachowania perspektywy. Obowiązuje tu perspektywa migającego (zapis wykonywany z pozycji obserwatora własnych ruchów i ułożenia artykulatorów). Wyróżnia się też pięć podstawowych układów dłoni, dwie płaszczyzny ułożenia dłoni, akcentowanie położenia części dłoniowej i grzbietowej oraz palców. Wyróżnia się też kategorie ruchu: ruchy pionowe, poziome, w tym równoległe do płaszczyzny czołowej ciała, poprzecznej oraz strzałkowej. Ważnym elementem systemu są symbole dynamiki ruchu, ciągłości ruchu oraz symbole kontaktu. Nieodłącznym elementem zapisu jest mimika, wyrażana poprzez ułożenie brwi, wyraz oczu i grymas ust, system zawiera również elementy niemanualne oraz wszystkie znaki przestankowe¹⁹.

¹⁹ Por. M. CHRONOWSKA et al.: *Pismo Migowe. Podręcznik do nauki SignWritingu*. Kraków, Fundacja Rozwoju Regionalnego Viribus Unitis 2012.

Wspomaganie rozumienie treści przekazu za pomocą SignWritingu

Badania nad zastosowaniem SignWritingu w edukacji osób niesłyszących zostały przeprowadzone w 2016 roku²⁰. Zaprojektowano quasi-eksperyment z udziałem uczniów g/Głuchych, oparty na wykorzystaniu techniki grup równoległych (porównawczej), z zastosowaniem manipulacji zmienną niezależną (nauczanie i zastosowanie notacji PJM) na zmienną zależną (poziom rozumienia tekstu zapisanego w fonicznym języku polskim), z powtórzonym pomiarem po wprowadzeniu manipulacji. Celem badań było zweryfikowanie skuteczności wspomaganie rozumienia treści pisanych w polskim języku fonicznym za pomocą SignWritingu. Do analizy materiału badawczego zastosowano nieparametryczny test Wilcoxon dla prób zależnych. Postawiono następujące hipotezy:

H_0 : $F_1 = F_2$ (nie ma istotnej różnicy w rozkładach zmiennych);

H_1 : $F_1 \neq F_2$ (rozkłady zmiennych różnią się istotnie).

W odniesieniu do badań własnych:

H_0 – zastosowanie wsparcia za pomocą SignWritingu nie poróżnia grup badawczych (nie różnicuje poziomu rozumienia tekstu);

H_1 – poziom rozumienia tekstu poróżniony jest zastosowaniem SignWritingu.

Do przeprowadzenia badania posłużono się tekstem wiersza zapisanym w polskim języku fonicznym oraz tekstem z notacją SignWriting. Do weryfikacji skuteczności skonstruowano kwestionariusz zawierający 12 pytań sprawdzających poziom rozumienia czytanego tekstu²¹. Pytania diagnozowały umiejętność pracy z tekstem – odnajdywania w nim istotnych elementów, rozumienia relacji czasowo-przestrzennych oraz związków przyczynowo-skutkowych i wnioskowania. Zastosowano dobór grup równoważnych, badaniem objęto uczniów liceum i technikum dla osób niesłyszących i słabosłyszących. Grupę badawczą stanowiło 5 osób w wieku 17 lat (1 mężczyzna i 4 kobiety) i 5 w wieku 19 lat (3 mężczyzn, 2 kobiety). Grupa kontrolna liczyła również 10 osób. Badanie obejmowało diagnozę wyjściową, wprowadzenie do grupy badawczej nauczania notacji PJM oraz diagnozę posteksperymentalną. Grupa badawcza przez okres 7 tygodni uczęszczała na prowadzone przez Katarzynę Podgórną sześciogodzinne szkolenie z zakresu notacji PJM. Po upływie okresu szkolenia powtórzono badanie

²⁰ Badania zostały przeprowadzone pod moim kierunkiem przez K. Kucharską. Zob. K. KUCHARSKA: „Wpływ pisma migowego na rozumienie tekstu przez osoby g/Głuche” [praca licencjacka]. Opiek. nauk. A. Czyż. Kraków, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej 2016.

²¹ W badaniu użyto tekst wiersza *Chory kotek* Stanisława Jachowicza z notacją SignWriting wykonaną przez mgr Katarzynę Podgórną, tłumacza języka migowego, szkoleniowca SignWritingu. Tekst został wybrany adekwatnie do oceny poziomu funkcjonowania językowego badanych.

dotyczące rozumienia tekstu z zastosowaniem notacji PJM w grupie badawczej. W grupie kontrolnej zastosowano ten sam wiersz bez notacji PJM. Za błąd uznawano brak odpowiedzi, odpowiedź nietrafną. Za poprawną odpowiedź badany otrzymywał 1 punkt (maksymalnie 4 punkty dla pytania, łącznie za wszystkie poprawne wskazania). Punktowano także odpowiedzi niekompletne, jeśli zawierały poprawne wskazania.

Analizując wyniki badań (tabela 1) stwierdza się, że w grupie badawczej po zastosowaniu manipulacji obserwowalne jest polepszenie rozumienia treści przekazu – łącznie badani uzyskują rezultat lepszy od początkowego o 28 punktów, przy 2-punktowym rezultacie uzyskanym w grupie kontrolnej. Potwierdzenie trendu lepszego rozumienia tekstu po wprowadzeniu manipulacji obrazuje porównanie różnicy postępu (pretest – posttest) przy zestawieniu wyników obu grup.

TABELA 1. Zestawienie wyników uzyskanych w grupie badawczej i kontrolnej po przeprowadzeniu próby pierwszej – przed wprowadzeniem manipulacji oraz drugiej – po jej wprowadzeniu

Numer pytania	Grupa badawcza					Grupa kontrolna					Zestawienie różnic postępu (pretest – posttest) grupy badawczej i kontrolnej
	Liczba punktów uzyskanych w badaniu wstępnym		Liczba punktów uzyskana w badaniu końcowym		Różnice w liczbie punktów uzyskane między próbami (próba 1. i 2.)	Liczba punktów uzyskanych w badaniu wstępnym		Liczba punktów uzyskana w badaniu końcowym		Różnice w liczbie punktów uzyskane między próbami (próba 1. i 2.)	
	uzyskanych	możliwych	uzyskanych	możliwych		uzyskanych	możliwych	uzyskanych	możliwych		
1	10	10	10	10	0	10	10	10	10	0	0
2	6	10	8	10	2	6	10	7	10	1	1
3	20	40	22	40	2	20	40	20	40	0	2
4	9	20	14	20	5	9	20	9	20	0	5
5	1	10	3	10	2	1	10	1	10	0	2
6	3	20	7	20	4	9	20	9	20	0	4
7	11	20	13	20	2	12	20	12	20	0	2
8	4	10	7	10	3	4	10	3	10	-1	4
9	5	10	8	10	3	8	10	10	10	2	1
10	4	10	5	10	1	4	10	4	10	0	1
11	7	10	9	10	2	7	10	7	10	0	2
12	1	10	3	10	2	2	10	2	10	0	2
<i>Suma</i>	81	180	109	180	28	92	180	93	180	2	26

ŹRÓDŁO: Opracowanie własne.

Analizując wyniki grupy badawczej za pomocą testów statystycznych, przed wprowadzeniem manipulacji i po wprowadzeniu manipulacji uzyskuje się p-value na poziomie 0,003346, przy jednoczesnym braku różnicy pomiędzy pomiarem początkowym a końcowym w krupie kontrolnej (p-value = 0,422679), co jednoznacznie pozwala na przyjęcie hipotezy alternatywnej $H1 : F1 \neq F2$ (rozkłady zmiennych różnią się istotnie), $H1$ – poziom rozumienia tekstu poróżniony jest zastosowaniem SignWritingu.

Biorąc pod uwagę wyniki w grupie badanej, jak również porównując je z wynikami w grupie kontrolnej, stwierdza się istotność związku pomiędzy wprowadzeniem manipulacji a poziomem rozumienia tekstu. Można zatem domniemywać, że wprowadzenie do nauczania SW może przynieść pozytywne efekty w kontekście nabywania i rozwijania umiejętności komunikacyjnych.

Dodatkowo, analizując wyniki badań w grupie badawczej i kontrolnej, stwierdza się niski poziom rozumienia tekstu. W pierwszym pomiarze na 6 z 12 pytań, ani w grupie badawczej, ani w kontrolnej nie uzyskano nawet 50% prawidłowych odpowiedzi, natomiast po wprowadzeniu manipulacji próg ten został przekroczony w 9 z 12 pytań. W takim przypadku każde działanie, które pozwala poprawić choć w niewielkim zakresie rozumienie treści, zasługuje na szczególną uwagę środowiska surdopedagogów i logopedów, tym bardziej że pozytywne rezultaty są obserwowane już po sześciogodzinnym treningu z zakresu SignWritingu. Badania powinny zostać kontynuowane na szerszą skalę, ponieważ dają one szansę na lepszą i skuteczniejszą edukację i rehabilitację g/Głuchych, a przede wszystkim na zmianę dotychczasowego sposobu nabywania przez osoby niesłyszące i słabosłyszące sprawności językowej zarówno w PJM, jak i w polskim języku fonicznym.

Podsumowanie

Od wielu lat w różnych krajach świata wykorzystuje się SignWriting w edukacji i rehabilitacji g/Głuchych. Język migowy i jego notacja stanowi pierwszy sposób komunikowania się ze światem ludzi niesłyszących i słabosłyszących w krajach Europy, m.in. w Belgii, Danii, Finlandii, Francji, Azji (Arabia Saudyjska, Malezja, Japonia), Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej czy Republice Południowej Afryki²². Dobroczynny wpływ na rozwój biopsychospołeczny zauważa się zarówno u osób, dla których język migowy jest pierwszym w komunikacji, jak i u niesłyszących użytkowników języków fonicznych. Na całym świecie opracowuje się

²² Por. L. DŁUGOŁĘCKA: *SignWriting – pismo migowe, które zachwyca Głuchych na całym świecie*. „Świat Ciszy” 2004, nr 9, s. 8–11.

podręczniki z użyciem i do nauki SignWritingu, tłumaczy się książki, opisuje rzeczywistość dla umożliwienia pełniejszego poznania i doświadczania świata przez g/Głuchych. Używanie SW w edukacji wymusza poniekąd jej dwujęzyczny model, odsuwając na późniejszy czas naukę języka fonicznego, jednocześnie zabezpieczając i optymalizując rozwój intelektualny i emocjonalny. Nie oznacza to, że język foniczny jest eliminowany z zasobów rewalidacyjnych. Wręcz przeciwnie, uważa się, że jego nabycie, przynajmniej w formie pisanej, warunkuje możliwość i pełnię udziału w życiu społecznym.

Bibliografia

- BAKER S., SCOTT J.: *Sociocultural and Academic Considerations for School-Age d/Deaf and Hard of Hearing Multilingual Learners: A Case Study of a Deaf Latina*. "American Annals of the Deaf" 2016 Spring, vol. 161, no. 1, s. 43–55.
- CHRONOWSKA M. et al.: *Pismo Migowe. Podręcznik do nauki SignWritingu*. Kraków, Fundacja Rozwoju Regionalnego Viribus Unitis 2012.
- DŁUGOŁĘCKA L.: *SignWriting – pismo migowe, które zachwyca Głuchych na całym świecie*. „Świat Cisy” 2004, nr 9, s. 8–11.
- ERIKSSON P.: *The History of Deaf People: A Source Book*. Örebro, Dauer 1998.
- FABISIAK S.: *Przejawy imitacyjności w systemie gramatycznym Polskiego Języka Migowego*. „Living-Varia” 2010, t. 5, nr 1 (9), s. 183–192.
- GARDNER H.: *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*. [Przeł. A. JANKOWSKI]. Poznań, Media Rodzina 2002.
- IRASIAK A.: *Edukacja dwujęzyczna dla rozwoju językowego dzieci Głuchych w kontekście założeń edukacji międzykulturowej*. „Forum Oświatowe” 2015, nr 27 (1), 29–42.
- KIREJCZYK K.: *Ewolucja systemów kształcenia dzieci głuchych*. Warszawa, Nasza Księgarnia 1967.
- KUCHARSKA K.: „Wpływ pisma migowego na rozumienie tekstu przez osoby g/Głuche” [praca licencjacka]. Opieka nauk. A. CZYŻ. Kraków, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie 2016.
- ŁOZIŃSKA S.: *Języki migowe jako przedmiot badań*. W: *Lingwistyka przestrzeni i ruchu. Komunikacja migowa a metody korpusowe*. Red. P. RUTKOWSKI, S. ŁOZIŃSKA. Warszawa, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego 2014, s. 37–48.
- MREŃCA E.: *Podsumowanie konferencji naukowej „Głusi jako mniejszość językowa i kulturowa”. „Niepełnosprawność – Zagadnienia, Problemy, Rozwiązania”* 2015, 4 (17), s. 118–126.
- PUNCH R.: *Employment and Adults Who Are Deaf or Hard of Hearing: Current Status and Experiences of Barriers, Accommodations, and Stress in the Workplace*. "American Annals of the Deaf" 2016 Summer, vol. 161, no. 3, s. 384–397.
- RUTKOWSKI P.: *Cele i zakres działań Pracowni Lingwistyki Migowej UW*. W: *Lingwistyka przestrzeni i ruchu. Komunikacja migowa a metody korpusowe*. Red. P. RUTKOWSKI, S. ŁOZIŃSKA. Warszawa, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego 2014, s. 7–13.
- SingPuddle Online: <http://www.signbank.org/SignPuddle1.6/searchword.php?ui=1&sgn=5&sid=31&sTrm=you&type=any&sTxt=&sSrc=&> [data dostępu: 15.04.2017].
- Sutton's Movement Writing Site: <http://www.movementwriting.org/> [data dostępu: 15.04.2017].

- SZCZEPANKOWSKI B.: *Niesłyszący – Głusi – Głuchoniemi. Wyrównywanie szans*. Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 1999.
- TOMASZEWSKI P.: *Podstawowe dane lingwistyczne i socjolingwistyczne na temat naturalnego języka migowego*. „Studia nad Językiem Migowym” 2007, nr 1, s. 5–38.
- WANG Q. et al.: *Case Studies of Multilingual/Multicultural Asian Deaf Adults: Strategies for Success*. “American Annals of the Deaf” 2016 Spring, vol. 161, no. 1, s. 67–88.
- WILIMBOREK B.: *Nauczanie języka migowego osób słyszących*. „Języki w Europie” 2015, 4, 115–118.